

Ә.М.МУХАНБЕТЖАНОВАНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАСЫНДАҒЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАНҒАН БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ

Қазимова Ақбөбек Ғатихқызы

akbobek_0307@mail.ru

7М01301- «Білім беру менеджменті» білім бағдарламасының 2 курс магистранты,
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.д., профессор - Муханбетжанова А.У.

Қазақстандық білім беру жүйесінде өзіндік орны бар көрнекті педагог Ә.М. Муханбетжанованың педагогикалық мұрасы бүгінгі күні өзекті болып табылады. Оның педагогикалық тұжырымдамалары мен әдіс-тәсілдері қазіргі білім беру жүйесіне зор ықпал етті. Ғалым - әдіскер интеграцияланған білім беру жүйесін ұсыну арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, олардың білімін кешенді түрде меңгеруін қамтамасыз ету мақсатында көптеген жаңа әдістер ендізді.

Мақалада Ә.М.Муханбетжанованың зерттелеріне сүйеніп, педагогикалық жүйедегі интеграцияланған білім берудің мәні мен маңызы, оның әдіснамалық және практикалық аспектілері талқыланды.

Интеграцияланған білім беру – бұл әртүрлі пәндер мен білім салаларын бір-бірімен байланыстыра отырып, оқушылардың білімдерін кешенді түрде меңгеруін көздейтін әдіс. Ә.М.Муханбетжанова интеграцияланған білім берудің мәнін кеңінен түсіндіре отырып, оның оқу процесінде маңызы мен артықшылықтарына ерекше назар аударды. Интеграция білімді тұтас қабылдауға, пәндер арасындағы шекараларды жоюға, оқушылардың өзара байланыс орнату дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Ол өзінің педагогикалық тұжырымдамасында білімнің тек жеке пәндер шегінде емес, бүкіл оқу жүйесінің біртұтас құрылымы ретінде қарастырылуы керектігін атап өткен. Оқу пәндерін өзара байланысқан жүйе ретінде ұсыну оқушылардың пәндер арасындағы байланыстарды түсінуіне және оларды шығармашылық тұрғыдан қолдануына мүмкіндік береді. Мысалы, математика мен физика пәндерінің байланысы оқушыларға ғылыми заңдылықтарды түсінуге және оларды өмірде қолдануға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған білім берудің маңызы тек білімнің сапасын арттыруда ғана емес, оқушылардың тұлғалық және әлеуметтік дағдыларын дамытуда да жатыр. Зерттеуші Ә.М. Муханбетжанова интеграцияланған білім беру арқылы оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландырмай тұрып, оларды шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлауға ынталандырды. Мұндай білім беру жүйесі оқушылардың ғылыми және практикалық мәселелерді шешуге дағдыларын қалыптастырады, сонымен қатар олардың әлеуметтік тұрғыдан үйлесімді дамуына көмектеседі. Зерттеулерде анықталған интеграцияланған білім беру – бұл арнайы қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру ортасына енгізуді көздейтін тәсіл. Бұл ұғым тек мүгедектігі бар оқушыларды негізгі сыныптарға орналастырумен шектелмейді; ол білім беру ортасын толықтай қабылдаушы және барлық оқушылар үшін тең мүмкіндіктер жасайтын холистік көзқарасты қамтиды. Ғалым әрбір баланың жеке қажеттіліктерін мойындайтын және олардың әлеуметтік, эмоционалдық және академиялық дамуын кеңейтілген қоғамда қолдайтын білім беру философиясын ұсынады.

Интеграцияланған білім берудің негізгі принциптерінің бірі ретінде жеке оқыту тәсілін атап өтеді. Ол білім беру әрбір баланың нақты қажеттіліктеріне, қабілеттеріне және қызығушылықтарына сай болуы керек деп санайды. Бұл ұғым дифференциалды оқыту философиясымен үйлеседі, мұнда мұғалімдер өздерінің оқыту әдістері мен материалдарын оқушылардың әртүрлі қажеттіліктеріне сай бейімдейді. Ә.М.Мұханбетжанова оқу бағдарламаларының құрылымын икемді, жеке білім беру жоспарларын және әртүрлі бағалау

әдістерін қолдануды ұсынады, бұл әр баланың өз қиындықтарына қарамастан жетістікке жетуіне мүмкіндік береді.

Интеграцияланған білім беруді тек сыныпта физикалық қатысумен ғана шектелмей, балалардың әлеуметтік және психологиялық интеграциясын да қамтитынын айтады. Ол ерекше білімді қажет ететін балаларға (ЕБҚБ) тек білім мазмұнына қолжетімділік беру ғана емес, сондай-ақ олардың әлеуметтік дағдыларын, эмоционалды төзімділігін және өзін-өзі бағалауын дамыту мүмкіндігін қамтамасыз ету маңызды деп санайды. Әлеуметтік инклюзия принципі ерекше қажеттіліктері бар балалардың құрбыларымен араласуын, достық қатынастарын дамытуды және қоғамда өркендеу үшін қажетті әлеуметтік дағдыларды үйренуді қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан психологиялық қолдау интеграцияланған білім беру моделінде маңызды рөл атқарады, себебі ол студенттердің эмоционалды және психикалық денсаулығын қолдауға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған білім беру тәсілінің маңызды аспектісі ретінде мұғалімдердің дайындық деңгейі мен үздіксіз кәсіби дамуын айқындайды. Ол инклюзивті сыныптардағы мұғалімдер тек пәндік біліммен ғана емес, сондай-ақ оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерімен жұмыс істеуге қажетті дағдылар мен түсініктерге ие болуы керек деп санайды. Мұғалімдер балалардың жеке айырмашылықтарын анықтап, өздерінің оқыту әдістерін соған сәйкес бейімдеуді үйренуі тиіс. Инклюзивті оқыту тәжірибесін меңгеруге арналған арнайы оқыту бағдарламаларын ұсынады, бұл бағдарламалар мүгедектігі бар оқушыларды қолдау және инклюзивті сынып мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Интеграцияланған білім беруде ынтымақтастықтың маңыздылығын ерекше атап өтеді. Бұл тек мұғалімдер мен оқушылар арасындағы ынтымақтастықты ғана емес, арнайы білім беру мұғалімдері, логопедтер, психологтар және әлеуметтік қызметкерлер сияқты басқа да білім беру мамандары арасындағы ынтымақтастықты қамтиды. Ол интеграцияланған білім беру жүйесінде әртүрлі мамандардың бірлесіп жұмыс істеуі қажеттігін мойындайды, себебі бұл тәсіл ЕБҚБ балаларын жалпы білім беру ортаға сәтті интеграциялауға мүмкіндік береді. Отбасылармен ынтымақтастық та маңызды, өйткені ата-аналар мен қамқоршылардың қатысуы балалардың қолдаушы әрі тұрақты оқу ортасын қалыптастыруда шешуші рөл атқаратынын түсінеді.

Ол интеграцияланған білім беруді барлық балаларға олардың мүмкіндіктеріне, қабілеттеріне немесе мүгедектіктеріне қарамастан тең мүмкіндіктер ұсыну құралы ретінде көреді. Ғалым үшін интеграцияланған білім беру тек білім беру мәселесі ғана емес, әлеуметтік мәселелердің бірі. Бұл ерекше қажеттіліктері бар балалардың қатысуға арналған тосқауылдарын жоюдың және қоғамды әртүрлілікті, төзімділікті және инклюзивтілікті бағалайтын қоғам құрудың тәсілі.

Интеграцияланған білім беруді – барлық балаларға, олардың физикалық, когнитивті немесе эмоционалды қажеттіліктеріне қарамастан, тең білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін жүйе ретінде анықтайды. Оның пікірінше, интеграцияланған білім берудің мақсаты тек академиялық жетістік емес, сондай-ақ ЕБҚБ балаларын жалпы әлеуметтік ортаға психологиялық және әлеуметтік интеграциялауды да қамтиды. Интеграцияланған білім беру қоғамда төзімділік, өзара құрмет және инклюзивті мәдениетті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Интеграцияланған білім беру жүйесі оқушыларды оқу материалын тек қабылдаушы емес, оны өңдеуші және қайта құраушы ретінде қарастырады. Бұл оқушылардың білімді терең түсінуіне және қолдануға мүмкіндік береді. Интеграцияланған білім беруді оқу процесінде пәндер арасындағы шекараларды жою, олардың өзара байланысын арттыру және оқушылардың өз бетімен жұмыс жасау дағдыларын дамыту әдісі ретінде сипаттайды.

Білімнің кешенді түрде берілуі: Интеграцияланған білім беру оқушыларға әртүрлі пәндер мен салалар арасындағы байланыстарды түсінуге және оларды бір тұтас жүйе ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл білімнің терең және толық түсінілуіне жол ашады. Мысалы, тарих пен әдебиет пәндерін біріктіру арқылы оқушыларға тарихи оқиғаларды көркем әдебиет

арқылы түсіндіруге болады. Бұл олардың пәндерге деген қызығушылығын арттырып, оқу процесінің тиімділігін жоғарылатады.

Шығармашылықты дамыту: Интеграцияланған білім беру оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Ә.М. Муханбетжанова оқушыларға тек теориялық білім берумен шектелмей, оларды зерттеу жұмыстарына тарту арқылы шығармашылық әлеуеттерін дамытуға бағыттайды.

Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын қалыптастыру: Интеграцияланған білім беру сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Оқушылар пәндер арасындағы байланыстарды түсініп, бұл білімдерді нақты өмір жағдайларында қолдануға үйренеді.

Жаңа технологияларды қолдану: Интеграцияланған білім беру жүйесі жаңа технологияларды тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Оқушыларды жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды пайдалану арқылы білім алуға шақырады, бұл өз кезегінде олардың заман талабына сай дағдыларын арттырады.

Ә.М.Муханбетжанованың педагогикалық жүйесінде интеграцияланған білім беру әдіснамасы бірнеше маңызды принциптерге негізделеді. Бұл принциптер оқушылардың білімді жүйелі түрде қабылдап, оны әртүрлі пәндер мен салаларда тиімді пайдалану қабілетін дамытуға бағытталған.

Интеграцияланған білім берудің негізгі принциптерінің бірі – пәндер арасындағы байланысты орнату (сурет 1). Ә.М.Муханбетжанова оқушыларға пәндер арасындағы өзара байланыстарды көрсету арқылы олардың білімін тереңдете отырып, әлемді біртұтас жүйе ретінде түсінулеріне ықпал етеді. Пәндер арасындағы байланыстарды түсіну оқушыларға

Принциптер	Сипаттамасы
Пәндер арасындағы байланыс	Әр түрлі пәндердің арасындағы байланысты анықтау.
Шығармашылық және сыни ойлау	Оқушылардың шығармашылық ойлау және сыни тұрғыдан пікір қалыптастыру қабілеттерін дамыту.
Жүйелілік және кешенділік	Оқушыларға білімді тұтас жүйе ретінде түсінуге мүмкіндік беру.
Қолданбалы білім беру	Оқушылардың алған білімдерін практикалық тұрғыдан қолдануға үйрету.

ғылыми құбылыстарды тұтас түрде қарастыруға мүмкіндік береді.

1-сурет Интеграцияланған білім беру жүйесінің негізгі принциптері
Сурет журналдан алынды ([2])

Интеграцияланған білім беру жүйесі білімнің барлық компоненттерін біртұтас жүйе ретінде қарастыруды талап етеді. Бұл оқушыларға пәндер арасындағы шекаралар мен айырмашылықтарды ескермей, білімнің мәнін тереңінен түсінуге мүмкіндік береді. Автор оқу процесінде кешенді тәсілдерді қолдануды ұсынады, яғни бір пәндегі білімді екінші пәнде қолдану арқылы оқушының санасын кеңейтуді көздейді. Интеграцияланған білім беру оқушыларды шығармашылыққа, өз бетінше зерттеу жүргізуге, сұрақтар қоюға және мәселелерді шешуге ынталандырады.

Зерттеушінің аталған еңбектерінде оқушыларды өз ойларын еркін жеткізуге, ғылыми зерттеулер жүргізуге және жаңа идеялар ұсынуға үйретуді маңызды деп санайды. Бұл процесс оқушылардың өз-өзін дамытуына, сондай-ақ қоғамдық және ғылыми өмірге белсене араласуына мүмкіндік береді.

Теория мен практиканың байланысы интеграцияланған білім беру жүйесінде ерекше орын алады. Зерттеуші -әдіскер оқушылардың білімін тек теориялық тұрғыдан ғана емес, өмірде қолдануға дағдыландырады. Бұл білімді тек кітаптан алған ақпарат ретінде емес, нақты

өмір жағдайларында пайдалану арқылы жүзеге асады. Мысалы, физика мен химия пәндерін біріктіріп, оқушыларға ғылыми тәжірибелер жасау арқылы теория мен практиканың байланысын көрсету.

Педагогикалық жүйедегі интеграцияланған білім берудің негізгі әдіс-тәсілдері оқу процесіндегі пәндер арасындағы байланыстарды орнату арқылы жүзеге асырылады. Оның педагогикалық жүйесінде білімді терең әрі кең түрде меңгеру үшін арнайы әдіс-тәсілдер қолданылады. Осы әдістер оқушылардың білімді шығармашылық тұрғыдан, сыни ойлаумен қабылдауы мен оны күнделікті өмірде қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пәндер бойынша синергия құру: Ә.М.Муханбетжанова математиканы, физиканы, әдебиетті және басқа да пәндерді біріктіру арқылы білімнің әртүрлі аспектілерін бір тұтас жүйе ретінде түсінуді ұсынады. Мысалы, математика мен физика пәндерінде заңдылықтарды зерттегенде оқушылар әрқайсысын жеке-жеке емес, біріктіріп, олардың арасындағы байланысты түсінеді.

Жобалық жұмыстар және зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру: Оқушылардың өз бетімен жұмыс істеп, жаңа идеяларды зерттеу қабілеттерін дамыту мақсатында жобалық және зерттеу жұмыстарын жүргізу ұсынылады. Бұл әдіс оқушылардың пәндер арасындағы байланысты көруіне, әртүрлі көзқарастар мен идеяларды біріктіруіне мүмкіндік береді.

Диалогтық әдіс: Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту үшін зерттеуші диалогтық әдісті қолдануды ұсынады. Бұл әдіс оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуына, өз ойларын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді. Диалог арқылы оқушылар пәндер арасындағы байланыстарды түсініп, оларды өмірде қолдануға дайын болады.

Кейстерді шешу: Интеграцияланған білім беру жүйесінде әртүрлі пәндер бойынша кейстерді шешу ұсынылады. Бұл әдіс оқушыларды нақты өмір жағдайларында білімді қолдануға, өз пікірлерін дәлелдеуге және сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді. [4] [5]

Қазақстандағы мектептерде кіріктірілген білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруда бірнеше мысалдар бар. Бұл бағдарламалар оқушылардың білімін кеңейтіп, оларды жан-жақты дамытады.

Жаратылыстану пәндері мен математиканы біріктіру: Математика мен физика пәндерін біріктіріп оқыту — бұл білімнің тұтастығын қамтамасыз ететін жақсы мысал. Мысалы, геометрия мен физикадан алынған математикалық есептерді біріктіріп, оқушыларға нақты әлемдегі физикалық заңдылықтарды түсінуге көмектеседі. Қазақ тілі мен әдебиетті біріктіру: Қазақ әдебиетінің тарихын қазақ тілінің грамматикалық құрылымымен біріктіріп оқыту арқылы оқушылардың тіл байлығын арттыруға болады. Сонымен қатар, әдеби шығармалардағы тарихи оқиғаларды талдап, оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған білім беруде тақырып бойынша тақырыптар бөлінбейді себебі, әртүрлі пәндер мен білім салалары оқытылатын пәнаралық оқытудың маңыздылығын атап өтті. Бұл пәндер бойынша түсінуге және қолдануға шақырады, олар үлкен суретті көруге және нақты әлемдік мәселелерді түсінуге көмектеседі.

Ғалым зерттеуші өз зерттеуінде педагогикалық философияның тағы бір маңызды қасиеті - бірлескен оқытуды жылжытуға кеңінен тоқталған. Бұл оқушыларды бірге жұмыс істеуге, идеялармен бөлісуге және топтық параметрлердегі мәселелерді шешуге шақырады. Интеграцияланған білім алу әр түрлі орталар мен оқу стильдерінен ынтымақтастықты дамытады, неғұрлым серпінді және интерактивті білім беру ортасын құруды көздейді.

Зерттеу жұмыстарында жергілікті мәдениетті және оқу процесіне деген контекстің маңыздылығын атап өтті. Бұған оқу тәжірибесін жобалау кезінде оқушылардың әлеуметтік, тарихи және мәдени негіздерін қарастыру кіреді. Кіріктірілген білім сондықтан жергілікті контексте икемді болуы керек, оны оқушылар өзекті және мағыналы болуын қамтамасыз етуі керек. Интеграцияланған білім барлығына бірдей мүмкіндіктер беру арқылы қабілетке қарамастан, интеграцияланған білім сынып ішінде кемсітушілікті азайтуға да көмектеседі. Мұғалімнің рөлі тек мазмұнды жеткізу ғана емес, сонымен қатар студенттерді оқу сапарларында бағыттау және қолдау, белсенді қатысу және сыни ойлауды ынталандыру.

Интеграцияланған білім беру тәсілінің тағы бір маңызды аспектісі - икемділік. Мұғалімдердің бейімделу қажеттілігін, студенттердің әр түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әр түрлі оқыту әдістерін қолдану қажеттілігін көрсетеді. Жобалық оқыту, тәжірибелік оқыту немесе технологияны жақсарту, оқытудың динамикалық тұрғыдан жауап беруін талап етеді.

Интеграцияланған білім беру жүйесі педагогикадағы дәстүрлі көзқарастардан ерекшеленіп, оқушыларды көпқырлы түрде дамытуға бағытталған. Мектептерде пәндер арасындағы интеграцияны ұтымды түрде қолданудың арқасында оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу, логикалық ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылар, пәндерді біріктіре отырып, алған білімдерін өмірде қолдануға дағдыланады, бұл олардың кәсіби және әлеуметтік өміріне оң әсерін тигізеді.

Мектептердегі интеграцияланған білім беру тәжірибесін енгізу қазіргі білім беру жүйесінің жаңа кезеңіне көшуін білдіреді. Бұл оқушылардың білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуында да маңызды рөл атқарады.

Профессор ғалым Ә.М.Муханбетжанованың педагогикалық жүйесіндегі интеграцияланған білім берудің мәні мен маңызы өте жоғары. Бұл әдіс оқушылардың білімін тереңдетіп, оларды шығармашылыққа, сыни тұрғыдан ойлауға, сондай-ақ өмірде білімді қолдануға бағыттайды. Интеграцияланған білім беру оқушыларды тек теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық тұрғыдан да дамытуға көмектеседі. Ұсынылған педагогикалық тұжырымдамалар бүгінгі күні қазіргі білім беру жүйесіне үлес қосып, оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік беруде.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Муханбетжанова Ә. М. «Педагогика және білім беру» – Алматы: Білім, 2010.
2. Қозыбаев М. «Интеграцияланған білім беру әдістері» // Білім және ғылым журналы, 2018. № 3, 45–48 б.
3. Жұмабекова Ж. «Білім берудің интеграцияланған жүйесі: теориясы мен тәжірибесі» // Педагогикалық ғылымдар журналы, 2019. № 5, 29–32 б.
4. Назарбаев Н. «Қазақстан – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» стратегиясы, 2012.
5. Әбдікәрімова Т. «Қазіргі білім беру жүйесіндегі интеграциялық көзқарас» // Қазіргі білім беру, 2017. № 2, 78–81 б.